

INTERNATIONAL
CONFERENCE

INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY STUDIES AND SCIENTIFIC RESEARCH

30

OKTOBER
2026

CERTIFICATE
to Each Author

Google Scholar
Indexing

Online
Publication

E-Conference

HELSINKI
FINLAND

CONFERENCE THEMES

- Social and Economic Sciences
- Exact and Natural Sciences
- Humanities and Philology
- Medicine and Pharmacy
- Information Technologies and Engineering
- Pedagogy and Modern Education
- Law and Public Administration
- Agriculture and Veterinary Sciences
- Architecture, Construction and Urban Studies
- Innovative Research and Interdisciplinary Studies

REGISTER NOW

intconf.online

INKLYUZIV SINFLARDA ALOHIDA TA'LIM EHTIYOJLARI BO'LGAN O'QUVCHILARNING DARS DAN TASHQARI FAOLIYATINI TASHKIL ETISH

Oppoqxo'jayev Xojixuja Azimjon o'g'li

Qo'qon davlat universiteti

Maxsus pedagogika kafedrası assistent-o'qituvchisi

Mamadaliyeva Feruzabonu Anvar qizi

Maxsus pedagogika (logopediya) yo'nalishi 301-guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada inklyuziv sinflarda alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilarning darsdan tashqari faoliyatini tashkil etishning pedagogik-psixologik asoslari, mazmuni, shakllari va metodlari tahlil qilingan. Darsdan tashqari faoliyatning o'quvchilarda ijtimoiy moslashuv, kommunikativ kompetensiya, mustaqillik, ijodkorlik va jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishdagi o'rni ochib berilgan. Shuningdek, to'garaklar, sport mashg'ulotlari, ijodiy loyihalar, madaniy-ma'rifiy tadbirlar, ekskursiyalar va ko'ngillilik faoliyatini barcha o'quvchilar uchun qulay hamda mazmunli tashkil etish masalalari yoritilgan. Inklyuziv muhitda o'quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olish, to'siqsiz ishtirokini ta'minlash va pedagogik mutaxassislar hamkorligini rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, alohida ta'lim ehtiyojlari, darsdan tashqari faoliyat, ijtimoiy moslashuv, tarbiyaviy ishlar, individual yondashuv, teng ishtirok, ijtimoiy kompetensiya, pedagogik qo'llab-quvvatlash.

Bugungi kunda ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biri barcha bolalarning individual imkoniyatlari va ta'lim ehtiyojlarini hisobga olgan holda ularning har tomonlama rivojlanishi uchun zarur sharoitlarni yaratishdan iborat. Inklyuziv ta'lim nafaqat o'quvchilarning umumta'lim muassasalarida bilim olishini, balki ularning maktab hayotida faol ishtirok etishini, tengdoshlari bilan ijobiy munosabatlar o'rnatishini va jamiyat hayotiga tayyorlanishini ham nazarda tutadi.

Mazkur jarayonda darsdan tashqari faoliyat alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki o'quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va shaxsiy imkoniyatlarini namoyon etishlari uchun darsdan tashqari mashg'ulotlar keng imkoniyat yaratadi. To'garaklar, sport musobaqalari, ijodiy tanlovlar, madaniy tadbirlar, ekskursiyalar va jamoaviy loyihalar o'quvchilarda muloqot, hamkorlik, mas'uliyat, tashabbuskorlik hamda mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilar darsdan tashqari faoliyatda ham ayrim jismoniy, kommunikativ, axborotga oid yoki ijtimoiy to'siqlarga duch kelishi mumkin. Faoliyatning faqat ayrim o'quvchilar imkoniyatlariga moslab tashkil etilishi, moslashtirilgan vositalarning yetishmasligi, tengdoshlarning noto'g'ri munosabati yoki pedagoglarning yetarli tayyorgarlikka ega emasligi ularning maktab jamoasidagi ishtirokini cheklashi ehtimoli mavjud.

Shuning uchun darsdan tashqari faoliyatni tashkil etishda barcha o'quvchilarning qiziqishlari va imkoniyatlarini hisobga olish, faoliyat turlarini moslashtirish, teng ishtirokni ta'minlash hamda o'zaro hurmatga asoslangan muhitni shakllantirish

muhimdir.

Darsdan tashqari faoliyat — o'quvchilarning dars jadvalidan tashqari vaqtda ularning qiziqishlari, qobiliyatlari, tarbiyaviy ehtiyojlari va individual imkoniyatlariga muvofiq tashkil etiladigan ta'limiy, ijodiy, sport, madaniy va ijtimoiy faoliyat turlaridir.

Inklyuziv ta'lim sharoitida mazkur faoliyat o'quvchilarning faqat bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish vositasi bo'lib qolmay, balki ularning shaxsiy rivojlanishi, ijtimoiy munosabatlarni o'zlashtirishi va jamoaga tegishlilik hissini shakllantirishga xizmat qiladi.

Darsdan tashqari faoliyatning asosiy pedagogik imkoniyatlari quyidagilarda namoyon bo'ladi:

Ijtimoiy rivojlanish. O'quvchilar tengdoshlari bilan muloqot qilish, umumiy qoidalarga rioya etish, vazifalarni taqsimlash va o'zaro yordam ko'rsatishni o'rganadilar.

Qiziqish va qobiliyatlarni namoyon etish. Ayrim o'quvchilar dars jarayonida to'liq namoyon eta olmaydigan ijodiy, sportga oid, texnik yoki amaliy qobiliyatlarini darsdan tashqari mashg'ulotlarda namoyish etishlari mumkin.

Mustaqillikni rivojlantirish. Faoliyatni tanlash, kerakli vositalarni tayyorlash, vazifalarni bajarish va natijalarni taqdim etish o'quvchilarning mustaqil harakat qilish ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Ijobiy o'zini baholash. O'z hissasining e'tirof etilishi, jamoaviy muvaffaqiyatga erishish va boshqalardan ijobiy fikr-mulohaza olish o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchini oshirishga yordam beradi.

Ijtimoiy tenglikni mustahkamlash. Barcha o'quvchilar uchun ishtirok etish imkoniyatlarining yaratilishi o'zaro hurmat, bag'rikenglik va farqlarni qabul qilish madaniyatini rivojlantiradi.

Biroq darsdan tashqari faoliyatning ijobiy natijalari o'z-o'zidan yuzaga kelmaydi. Buning uchun faoliyatni maqsadli rejalashtirish, mavjud to'siqlarni oldindan aniqlash va zarur pedagogik qo'llab-quvvatlash choralari ko'rish lozim.

Inklyuziv sinflarda darsdan tashqari faoliyatni tashkil etish quyidagi tamoyillarga asoslanishi maqsadga muvofiq.

Teng imkoniyatlar tamoyili. Har bir o'quvchi o'z qiziqishi va imkoniyatlariga muvofiq faoliyatda qatnashish huquqiga ega. O'quvchining nogironligi yoki rivojlanish xususiyati uning faoliyatdan asossiz chetlashtirilishiga sabab bo'lmasligi kerak.

Individual yondashuv tamoyili. Mashg'ulotlar mazmuni, davomiyligi, ko'rsatmalar, vositalar va ishtirok shakllari o'quvchining individual ehtiyojlariga moslashtiriladi.

Faol ishtirok tamoyili. O'quvchi tadbirning faqat kuzatuvchisi emas, balki uning rejalashtirilishi, tashkil etilishi va natijalarini namoyish qilish jarayonining faol ishtirokchisi bo'lishi lozim.

Ijtimoiy hamkorlik tamoyili. Faoliyat o'quvchilar o'rtasida hamkorlik, o'zaro yordam va umumiy mas'uliyatni rivojlantirishga yo'naltiriladi.

Qulay va xavfsiz muhit tamoyili. Mashg'ulot joyi, axborot shakli,

foydalaniladigan jihozlar va muloqot usullari o'quvchilarning ehtiyojlariga mos bo'lishi, jismoniy hamda psixologik xavfsizlik ta'minlanishi zarur.

Ixtiyoriylik va qiziqishni hisobga olish tamoyili. O'quvchilarning fikri, tanlovi va qiziqishlari inobatga olinadi. Faoliyatga jalb etish majburlash yoki o'quvchini boshqalardan farqli ko'rsatish asosida amalga oshirilmasligi kerak.

Inklyuziv sinflarda darsdan tashqari faoliyat shakllari

Darsdan tashqari faoliyatning mazmuni o'quvchilarning yoshi, qiziqishlari, ehtiyojlari va ta'lim muassasasi imkoniyatlariga qarab belgilanadi.

Ijodiy to'garaklar. Rasm chizish, musiqa, qo'l mehnati, teatr, raqamli ijod va amaliy san'at mashg'ulotlari o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi. Zaruratga ko'ra yirik formatdagi tasvirlar, taktil materiallar, moslashtirilgan asboblardan yoki muqobil javob berish usullari qo'llanilishi mumkin.

Sport va harakatli o'yinlar. Jismoniy faollik, jamoaviy o'yinlar va moslashtirilgan sport mashg'ulotlari sog'lom turmush ko'nikmalarini, o'zaro hamkorlikni va jamoaviy mas'uliyatni shakllantiradi. Mashg'ulotlar o'quvchilarning jismoniy imkoniyatlari va xavfsizlik ehtiyojlariga moslashtiriladi.

Madaniy-ma'rifiy tadbirlar. Bayramlar, kitobxonlik uchrashuvlari, viktorinalar, teatr tomoshalari va mavzuli kechalar o'quvchilarning muloqot va ijodiy ifoda ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bunda sahnada chiqish qilishdan tashqari, tadbirni tashkil etish, material tayyorlash, musiqa tanlash yoki taqdimot qilish kabi turli rollar ham taklif etiladi.

Jamoaviy loyihalar. "Do'stona maktab", "Tabiatni asraymiz", "Barchamiz bir jamoamiz" kabi loyihalar o'quvchilarning umumiy maqsad sari hamkorlik qilishiga imkon beradi. Har bir o'quvchiga o'z qobiliyati va qiziqishiga mos hissa qo'shish imkoniyati yaratiladi.

Ekskursiyalar va ta'limiy sayohatlar. Muzeylar, kutubxonalar, bog'lar va boshqa jamoat joylariga tashriflar o'quvchilarning ijtimoiy tajribasini kengaytiradi. Bunday tadbirlarni rejalashtirishda yo'nalishning qulayligi, transport, sanitariya sharoitlari, axborotning tushunarligi va zarur hamrohlik masalalari oldindan ko'rib chiqiladi.

Ijtimoiy va ko'ngillilik faoliyati. Maktab kutubxonasiga yordam berish, maktab hududini obodonlashtirish, ekologik tadbirlarda qatnashish yoki tengdoshlar uchun foydali materiallar tayyorlash o'quvchilarda mas'uliyat va fuqarolik faolligini rivojlantiradi.

Darsdan tashqari faoliyatda uchraydigan muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari

Inklyuziv muhitda darsdan tashqari faoliyatni tashkil etishda bir qator to'siqlar uchrashi mumkin. Ularni o'z vaqtida aniqlash va bartaraf etish o'quvchilarning teng ishtirokini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Muammo	Bartaraf etish yo'li
Mashg'ulot joyining jismoniy jihatdan noqulayligi	To'siqsiz kirish, qulay harakatlanish va moslashtirilgan jihozlarni ta'minlash
Ko'rsatmalar va axborotning tushunarsizligi	Sodda matn, rasmlar, vizual jadval, subtitrlar yoki zarur muqobil kommunikatsiya vositalaridan foydalanish

Tengdoshlarning munosabati	salbiy	O'zaro hurmat, hamkorlik, empatiya va kamsitishga qarshi sinf qoidalarini shakllantirish
O'quvchining chetda qolishi	faoliyatdan	Har bir ishtirokchiga mazmunli vazifa va tanlov imkoniyatini berish
Pedagoglar hamkorligining sustligi		O'qituvchi, maxsus pedagog, psixolog, logoped va otalar o'rtasida rejalashtirilgan hamkorlikni yo'lga qo'yish
O'quvchilarning hisobga olinmasligi	qiziqishlari	Faoliyatni tanlashda o'quvchilarning fikri va takliflarini o'rganish

Muammolarni bartaraf etishda o'quvchining o'ziga moslashishni talab qilish bilangina cheklanib qolmaslik zarur. Aksincha, faoliyat muhiti, qoidalar, vositalar va tashkiliy jarayonlarni ham o'quvchilarning turli ehtiyojlariga moslashtirish lozim.

Inklyuziv sinflarda alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilarning darsdan tashqari faoliyatini tashkil etish ularning ijtimoiy, hissiy, kommunikativ va ijodiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashning muhim yo'nalishidir. Bunday faoliyat o'quvchilarning qobiliyatlarini namoyon etish, tengdoshlari bilan munosabatlarini rivojlantirish, mustaqillikni mustahkamlash va maktab jamoasiga tegishlilik hissin shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv sinflarda darsdan tashqari faoliyatni samarali tashkil etish barcha o'quvchilarning imkoniyatlarini e'tirof etish, individual ehtiyojlarini hisobga olish va ularning jamoaviy hayotda faol qatnashishi uchun qulay sharoit yaratishga asoslanadi. Mazkur yo'nalishda amaliy tadqiqotlar olib borish va pedagoglar uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqish inklyuziv ta'lim amaliyotini takomillashtirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. United Nations. *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. New York, 2006.
2. UNESCO. *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education*. Salamanca, 1994.
3. UNESCO. *A Guide for Ensuring Inclusion and Equity in Education*. Paris: UNESCO, 2017.
4. Booth, T., Ainscow, M. *Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools*. 3rd ed. Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education, 2011.
5. Johnson, D. W., Johnson, R. T., Holubec, E. J. *Cooperation in the Classroom*. 7th ed. Edina, MN: Interaction Book Company, 2008.
6. United Nations. *Convention on the Rights of the Child*. New York, 1989.